

bomen, een toepassing die is aangepast aan de huidige vorm van stedenbouw. Waarom moeten knotwilgen persé in de wei? Ik stel me voor een plantsoentje bezet met wilgen, die expres op verschillende hoogten geknot worden, bijvoorbeeld door de omwonenden. Dit kunnen toch nooit van de katjes afbliven.

Een derde voorbeeld: al jaren verbaas ik me erover dat men de blinde zijwanden van flats zo zelden laat volgroeien met klimop of wilde wingerd. En laten ze nou niet aankomen met het verhaaltje dat het beton van tegenwoordig slechts met dynamiet klein te krijgen is. En langs de voetpaden rond die flats winddichte taxushagen, zodat je niet meteen tegen het asfalt slaat als je de lift uitkomt. . .

Ik stel voor het hele klaverblad Oudenrijn vol te zetten met ginkgo's. Ze zouden het er uitstekend doen. Bij de grote brand van Tokyo in 1923 sneuvelden veel oude bomen, maar menige ginkgo bleef gespaard. Ik hoop niet dat de ginkgo verdwijnt uit de catalogus van de plantsoenendienst. Hij kan een verfrissend effect hebben op ons vermoeide milieu.

Bilthoven

Jaap Brinkman

1) Deze boom werd geplant door de heer E. Kraft, chef van het Militair Hospitaal, waarschijnlijk in 1903. Hij plantte ook een ginkgo in de achtertuin van zijn woonhuis Emalaan 5 en in de tuin van het huis Schuyfkerke in Waardenburg (Geld.). (Mededeling van dr. P. Kylstra).

De Utrechtsche Courant en de volksgezondheid omstreeks 1800

In het *Maandblad Oud-Utrecht* van oktober 1977 stond in mijn verhaal over advertenties en adverteerders het woord *kwakzalvers* en ik wees op de zekerheid waarmee dezen genezing beloofden. Van kwalen nota bene waar de officiële geneeskundige met de handen in het haar bij stond. Geen wonder overigens, want vooral de chirurgijns hadden maar een geringe opleiding en de medische wetenschap was niet erg ver ontwikkeld. Het opvallendste verschil tussen de drankjes en ingrepen van een „echte” en een kwakzalver was misschien wel, dat die laatste er elke twijfel aan genezing mee wegnam en verving door geloof in genezing. De charlatan buitte de angst, de onwetendheid, de goedgelovigheid en het bijgeloof van vooral de niet geschoolden handig uit, tot heil van zijn eigen portemonnaie. Zoals trouwens nog steeds gebeurt: haarlemmerolie, drankjes tegen allerlei impotenties of voor het ontwikkelen van mooie boezems en vormen, smeerseltjes tegen puisten en zweetvoeten, rimpels en vervetting, aardstralenkastjes, armbanden met een geheimzinnige werking en wat al niet worden nog steeds voor duur geld gekocht; ondanks alle waarschuwingen. Wat zullen de mensen omstreeks 1800 gemakkelijk in de mooie praatjes zijn getuind die werden onderstrept met prachtig klinkende brieven van buitenlandse grootheden die zo blij waren, dat zij door de wonderdokter waren genezen. En dan kochten de tobberds het wondermiddel dat snel, feilloos en meestal zonder dat er nare messen en tangen aan te pas kwamen, zou werken. Als ze geluk hadden, werden ze er niet zieker van en hielp de sfeer van geheimzinnigheid bij de genezing van de onbekende ziekte.

Als huismiddeltjes niet hielpen (zoals het eten van levende luizen tegen geelzucht; liefst op een beschuit,

dan hoorde je het knappen niet, en met een beetje jam tegen (of voor) de smaak), dan zijn er denk ik heel wat mensen eerst naar de kwakzalver gegaan; pas als het (te) laat was naar de echte dokter. Maar laten we

UTRECHTSCH
Woensdag

PUBLICATIE

Burgemeesters der stad Utrecht, door de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toezigt in overweging gegeven zende, om, ter voorkoming van ongezetheiden, gesproken door het gebruik van gekookte GARNALEN, den in-voer van dezelve te beletten; hebben, na de bescheur-ving over de koking van die Visch te hebben aangeaan, allernoodzakelijkst geoordeeld, bij deze te verbieden, dat geene gekookte Garnalen sibir zullen mogen aangebragt, welmin worden verkocht, op poens van telken reize, hier-gegen gehandeld wordende, te zullen vervallen in een boete van Drie Gulden, waarvan de ene helfte door den Aanbrenger zal genoten, en de andere, onder de Armen van de oederfcheidsne Gezindheden binnen deze stad worden verdeeld; op dat zizoo, het schadelijk gebruik van dier-gelijke Garnalen worden geweerd, en niemand blootgesteld aan de soo letoge gevolgen, welke daarnit zouden kunnen voortkomen.

En op, dat zulke tot een ieders kennisse come, en niemand hiervan eenige onwetendheid zonde kunnen voorwenden, zal deze worden afgekondigd, gedrukt en aangeplakt daar dit te doen gebruikelijk is.

Gedrukt te Utrecht den goften Julij 1819, en gepubliceerd op den aden Augustus daarsa volgende.

Burgemeesters voornoemd
G O B I U S, vt.
Ter Ordonnantie van dezelve
P. DE ROOCK.

Uit de *Utrechtsche Courant*, woensdag 4 augustus 1819

niet hoovaardig zijn, kruidendokters doen nog steeds goede zaken, al hebben hun patiënten vaak al een hele serie nare en sombere doktersonderzoeken achter de rug. En is er zoveel verschil tussen mensen die uit angst naar alternatieve genezers, zoals acupuncturisten, trekken en de mensen die vertrouwden in de man die in verre buitenlanden grote genezingen had verricht en dat met brieven bewees?

Tegenwoordig zijn er allerlei instanties die ons tegen al te erge schurken proberen te beschermen. Er zijn alweer mensen die vinden dat de vrijheid al te veel wordt aangetast en die de klok een beetje willen terugdraaien. Maar hoe kunnen we dan Softenon-drama's voorkomen of giftige stoffen in ons voedsel om het langer „goed“ te houden? Zo'n 200 jaar geleden was de vrijheid van het partikulier initiatief nog zeer groot, maar ook toen werd er geklaagd over het klemmende van het toezicht, dat bijv. door overheid en gilden werd uitgeoefend.

Overheidszorg

In de kranten uit die tijd is van alles te lezen over de zorgen die aan het lichamelijk en geestelijk welzijn van de mensen werden besteed. Bijv. over het toezicht op de artsen en apothekers die van stadswege waren aangesteld voor de geneeskundige verzorging van de armen. Het stadsbestuur hield die mannen en vroedvrouwen in de gaten, omdat hun declaraties weleens uit de hand dreigden te lopen.

Er zat ook eigenbelang achter de gezondheidszorg, want als er een epidemie uitbrak in de overvolle en onhygiënische stad, was er niemand veilig. Bovendien groeide het besef, dat de gezondheid een zaak was waar artsen en overheid samen over moesten waken. Maar het toezicht schoot ver te kort, maatregelen kwamen vaak te laat en voorschriften werden niet nageleefd. Hoe zou het ook anders hebben gekund? Er was te weinig geld, te weinig personeel; het ontbrak aan medische kennis en aan mogelijkheden om slagvaardig en effectief een epidemie te bestrijden of ziekten te isoleren. Het was al zo moeilijk om ziek vee uit de buurt te houden (vergelijk bijv. mijn verhaal over de „pestis bovina“, in het *Maandblad Oud-Utrecht* van januari 1973), laat staan als het om mensen ging. Je kon toch ook niet zien of een hangerig kind een klein kwaaltje onder de leden had of een ernstige besmettelijke ziekte. En om nu voor elk wisselwasje naar de dokter te gaan . . . zie boven.

Voor al de „weigering“ van de armen om mee te werken, maakte het erg moeilijk om effectief ziekten te voorkomen. Omdat ze te onverschillig waren zo meenden de deftige tijdgenoten. Ik denk dat het kwam, omdat ze zo onwetend waren en wie weet niet zoveel verschil zagen tussen de echte medicus en de gewone-volks-genezer, die bovendien best veel „menselijker“ zal zijn opgetreden dan de hooggeplaatste academisch gevormde arts. Daarom zal het best wel zijn voorgekomen, dat de armdokter pas

werd geroepen als de patiënt al heel wat mensen had besmet. En dan was het nog de vraag of er direkt de goede diagnose werd gesteld, want veel kwalen lijken erg op elkaar. Als de diagnose juist was en als de dokter niet eerst nog probeerde op eigen houtje de ziekte te genezen maar direkt alarm sloeg, kon de overheid de reglementen en voorschriften onder het stof vandaan halen en aan de ziektebestrijding beginnen.

Nu moet u niet denken, dat de stadsbestuurders maar zo'n beetje met de armen over elkaar zaten te wachten tot de artsen iets akelig meldden; zodra er ook maar een gerucht werd opgevangen dat er gevaar dreigde, werden de heren actief en vroegen ze de medici om na te gaan hoe de zaak er voor stond en of er wat gedaan moest worden. Bijv. als er een hond agressief was geweest en ras- of soortgenoten of zelfs mensen had gebeten. Als het om de gevreesde hondsdoelheid ging werden de aloude maatregelen weer van kracht verklaard. Dan verscheen er een publikatie in de krant, zoals op 29 september 1775:

„Schout, Burgemeesteren en die van den Gerechte der Stad Utrecht, niets meer ter harte nemende dan het welzijn van de goede Burgerij en de Ingezetenen dezer Stad, en gevoelig aangedaan over de droevige gevallen reeds gebeurd, mitsgaders de smertelyke omstandigheden, in welke verscheiden Persoonen door beten van Dolle of suspecte Honden zich als nog bevinden, hebben in het tegenwoordig tydsgericht ter voorkominge, zo veel mogelyk is, van alle verdere onheilen, welke door het loopen van Honden langs de straten zouden kunnen worden veroorzaakt, dienstig geoordeeld, op speciale autorisatie van de Ed. Groot Achtb. Heeren Burgemeesteren en Vroedschap dezer Stad, te ordonneeren als volgt: Dat provisioneel (voorlopig, 't H.), en tot bij nadere Publicatie hier omtrent zal zyn gedisponeerd, geene Honden hoe genaamd, zo min Jagt- als andere Honden, langs de straten dezer Stad of binnen de Vryheid zullen mogen loopen, 't en ware dat dezelve aan een lyn door iemand worden geleid, op poene van drie gulden door de Eigenaars te verbeuren, en dat dezelve Honden aanstonds zonder enige conniventie (toegevendheid, 't H.) zullen worden doodgeslagen, autoriseerende tot het doen dier beboetinge, gelyk ook tot het voorsz. aan kant maken der Honden, de Zakkedragers, Bierdragars, Houtschilden en Noodwakars, mitsgaders de Dienaars der Justitie, de voorsz. boeten aan een iegelyk hunner, welke zulks komen uit te voeren, appliceerende (toewijzend, 't H.) by dezen.

Het is ondanks de breedsprakigheid wel duidelijk: geen loslopende hond was meer veilig voor de lage gemeentedienaren die er een aardige bijverdienste aan konden hebben.

Na een poosje kon mede daardoor worden meegedeeld, dat het sein weer op veilig stond; in dit geval in de krant van 19 januari 1776, waarin o.a. stond: *„Schout (enz.) met blydschap vernomen hebbende, dat, door*

het gunstig bestel der Voorzienigheid, de dringende reden, om welke de Publicatie tegen het losloopen der Honden, in dato den 26 september 1775, provisioneel is geschied, geheel is komen op te houden" . . . , delen mee, dat honden weer los mogen lopen. Maar men probeerde tegelijk te voorkomen dat het gevaar weer zou verschijnen: honden moesten een halsband met de naam van de eigenaar dragen en ze mochten niet buiten lopen zonder dat er iemand oog op hen hield. En bovendien werd meegedeeld: *Blyvende niet-temin onze vorige Ordonnantien van, den 27 Augusti 1762, en den 8 September 1775, zo omtrent het verbod van het houden der Honden by Armen, gealimenterd of bedeed wordende Personen, mitsgaders onzen by vorige gegeven last aan de Poortiers en Op-*

zichters der middelen aan de Poorten, nopens het naauw toezicht, op de doorpasseerende Personen met Honden te neemen, in volle kracht en vigueur.

Zouden de armen het uit die publikaties hebben gelezen of werd het hen op andere wijze aan het verstand gebracht?

Uit de hier afgedrukte publikatie van 4 augustus 1819 blijkt wel, dat het stadsbestuur ook optrad als er voedselvergiftiging voorkwam. Een verkoopverbod of in andere gevallen een waarschuwing om alleen gekookte garnalen te eten als men er zeker van was dat ze niet waren bereid in onrein koperen vaatwerk, duiden op bezorgdheid. (vgl. *Utrechtsche Courant* 14-8-1826).

P. D. 't Hart

Boekenschouw

Als de futurologen gelijk krijgen met hun prognose dat binnen enkele decennia het boek zijn plaats zal hebben ingeruimd voor elektronische geheugens en in computers opgeslagen informatie, zal de snob pas echt herkenbaar zijn aan zijn boekenbezit. De ware minnaar van de stad die ons lief is valt tegen die tijd feilloos te identificeren als bezitter van al wat de eenmansuitgeverij Vava vanaf 1974 op de markt heeft gebracht. Het merendeel daarvan immers bestaat uit Ultrajectensia.

Dat de toekomst er niet rooskleurig uit zou zien viel intussen uit die publicaties al wel af te lezen: veel ervan is gekenmerkt door wat „een unieke Utrechtse weemoed“ mag heten, een mengsel van voor gevoel van naderend onheil en heimwee naar wat voorgoed verloren is, „nostalgie“ is het woord dat de reclame daarvoor heeft uitgevonden. Ook dit voorjaar is het weer raak.

Daar is vooreerst Jan Praas, conrector van een school, en in het bezit van een (dan ook) voormalig dichterschap, waarvan hij onlangs op zolder de vruchten mocht terugvinden. Het zijn sonnetten daterend uit het voorjaar van 1945 (op één na) en ze moeten het hart van elke oprechte Utrechter wel ontroeren. Ze roepen de sfeer op van een Utrecht dat er niet meer is: een herfstig Nicolaaskerkhof, een stille zomeravond bij de schouwburg, een gevoelig „afscheid van Johan Brouwer“, een wandeling langs de stadswal en de Nieuwe Gracht. „Dat is 's avonds nog precies zoals toen, alleen moet je de geparkeerde auto's wegdenken“, mijmert de dichter in een hem door het UN (17 februari j.l.) afgenomen interview. In het portret dat daarbij van hem staat afgedrukt en waarop hij somber uitziet over de Oude Gracht, ligt genoeg melancholie besloten om de hoop te wettigen dat over nog eens dertig jaar een pakketje verzen van dezelfde serene gelatenheid bij hem zal worden aangetroffen.

Hierbij staat „Uitvaart van Jacobus Bellamy“ afge-

drukt dat ik toevallig het mooiste vond en dat ook het meest historisch geladen is.

Vava heeft de bundel in een oplage van 300 genummerde exemplaren uitgegeven, wat nog niet eens genoeg is voor één vijfde van onze leden, en een herdruk zal er zeker niet van komen.

Ronduit apocalyptisch is de stemming waarin Edy Valkenburg uit Zeist zijn „Ode aan Utrecht“ heeft ge-

UITVAART VAN JACOBUS BELLAMY

*begraven in de Klaaskerk op de avond van
15 Maart 1786*

Zij droegen hem: Rau, Carp, Quint, Jan Hingelópen,
en fakkels boorden weerszij van de baar
het duister open boven Utrecht, waar
klokgelui viel: rotsblokken van cyclophen.

Langs burgers die de stoet beklemd aanschouwden,
zo schreden zij de Lange Nieuwstraat uit, en
de vlammen kaatsten flakk' rend in de ruiten
van 't weeshuis van Maria van Renswoude.

Jacobus Bellamy, dichter en patriot,
U droegen die in nieuwe tijden geloofden,
verbonden der eeuwen door het lot
dat dood noch duister ooit de jeugd ontroofde.

En toen de fakkels in het kerkkoor doofden,
keerden zij strijdwaarts, en Gij bleef met
God.